

MİTHAT ATABAY, MODERN EVLİYA ÇELEBİ ÇANAKKALE'DE¹

Erhan ACAR²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tarih Bölümü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi: 04.06.2025

Kabul Tarihi: 12.06.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

Kitap İncelemesi

Öz – Bu çalışmada Mithat Atabay'ın Modern Evliya Çelebi Çanakkale'de adlı kitabının değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bahis konusu kitap, biçim ve içerik açısından incelenmiştir. Kitap ile ilgili tüm yorumlar değerlendirmeyi yapan yazara ait bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, Sosyal Tarih, Yerel Tarih, Kitap Değerlendirmesi, Coğrafya.

¹ Değerlendirmesi yapılan çalışmanın künyesi: Mithat Atabay, Modern Evliya Çelebi Çanakkale'de, Paradigma Akademi, Ocak 2025, 184 S., ISBN: 9786255548313.

² erhanacar@comu.edu.tr (Sorumlu Yazar/Corresponding Author), ORCID: 0000-0003-1987-4579

MİTHAT ATABAY, MODERN EVLİYA ÇELEBİ ÇANAKKALE’DE

¹ Assist. Prof. Dr., Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Türkiye

Article Info

Received: 04.06.2025

Accepted: 12.06.2025

Published: 30.06.2025

Book Review

Abstract — This paper evaluates Mithat ATABAY's book titled “Modern Evliya Çelebi Çanakkale’de” in terms of structure and content. All comments made about the book belongs to the reviewer.

Keywords: Çanakkale, Social History, Local History, Book Review, Geography.

6 Ekim 1923 tarihinde tamamen düşman işgalinden kurtuluna kadar uzun müddet savaşların merkezi halinde bulunan Çanakkale ve ilçelerinin konu edinildiği “*Modern Evliya Çelebi Çanakkale’de*” adlı çalışmanın kritiğini yapmaya çalışacağız. Peki ya söz konusu çalışmaya neden bu isim verilmiş? Cevabı ise şurada saklı; yazar, kaleme aldığı kitapta Ragıp Kemal Bey’in gördüklerini ve yazdıklarını esas aldığını belirtmektedir. Buna göre Evliya Çelebi’nin Osmanlı döneminde yaptığı gibi Türkiye’yi gezen Ragıp Kemal Bey, Çanakkale ve ilçelerini de gezmiş, buradaki toplumsal, kültürel, ekonomik ve sosyal durum hakkında enteresan bilgileri kayda geçirmiştir. Bu bilgiler; *Milliyet*, *Akşam* ve *Vakit (Kurun)* gazetelerinde yayınlanmıştır. Kitabın yazarı da Ragıp Kemal Bey’in aktardıklarını hem yorumlamış hem de günümüzün diliyle anlaşılabilir bir hale getirerek belli bir düzen içerisinde okuyucularla buluşturmuştur. Çalışma, Çanakkale ve ilçeleri için etraflı ve çok yönlü bilgiler barındırması sebebiyle gelecekteki yerel tarih çalışmalarına bir esin kaynağı olma iddiası da taşımaktadır.

Ragıp Kemal Bey’in gözlemlerine dönemsel olarak baktığımızda “*1929 Ekonomik Buhranı*” sonrasının ele alındığını görmekteyiz. 1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nden bütün dünyaya dalga dalga yayılan ekonomik daralma doğal olarak Türkiye’yi de etkilemiş, özellikle tarım sektörüne son derece olumsuz yansımaları olmuştur. İhraç edilen tarım ürünlerindeki büyük fiyat gerilemeleri kırsal kesimde sıkıntı yaratmış, çiftçi ve ülkeyi ekonomik olarak çıkmaza sokmuştur (Yücel, 2017). Bu krizin yansımaları doğal olarak Çanakkale’de de görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti, bir taraftan I. Dünya Savaşı ve ardından Millî Mücadele sonrasında ayağa kalmaya çalışırken öte yandan da dünyadaki tüm ulusları derinden sarsan ekonomik buhranın etkilerinden korunmaya çalışmaktaydı. Türkiye’de dolayısıyla Çanakkale özelinde de idareciler eksiklikleri gidermekle meşgulken, Emekli Kurmay Albay Ragıp Kemal Bey, yapılan olumlu faaliyetleri ve buna karşılık da yaşanan sıkıntıları yerinde görmek ve kayda geçirmek adına çaba sarfetmiştir.

Çanakkale vilâyeti çalışmada geçen dönem itibarıyla idarî yapı olarak günümüzden farklılık arz etmekteydi. 30 Mayıs 1926 tarihli kanuna bağlı olarak 6 Temmuz 1926 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Gelibolu vilâyeti lağvedilmiştir. Gelibolu vilâyetine bağlı bulunan Enez, Keşan ve İpsala Edirne’ye bağlanırken Şarköy ile Mürefte Tekirdağ’a, Eceabat ve Gelibolu da Çanakkale sınırları içerisine alınmıştır. Gökçeada ve Bozcaada’nın ise özel durumları mevcuttu. 25 Haziran 1927 tarihli ve 1151 sayılı kanuna göre, iki Ada’nın mahalli işleri yürütmekle görevli birer meclisleri ve ayrı bütçeleri bulunmaktaydı. Buna istinaden Bozcaada ve Gökçeada’nın diğer belediyelerden farklı bir konumu vardı. 1936 yılına dek Balıkesir’in Gönen ilçesine bağlı bir köy olan ve bugün Çanakkale sınırları içerisinde yer alan Yenice, 15 Haziran 1936’da 3012 sayılı kanuna dayanarak ilçe olmuş ve Çanakkale vilâyetine bağlanmıştır. Çan Pazarı nahiyesinin ilçeye dönüştürülmesi ise ancak 1 Ağustos 1945 yılında mümkün olmuş, böylelikle günümüzdeki Çan ilçesi teşkil edilmiştir (Atabay, 2019).

184 sayfalık çalışma, Çanakkale Vilayeti’ne genel bir bakışı içeren Giriş kısmı dışında on bölüm ile sonuç ve değerlendirme kısımlarından oluşmaktadır. Kitabın bölümleri: “*I. Bölüm, Çanakkale’nin Sosyal, Toplumsal, Kültürel ve Ekonomik Yapısı; II. Bölüm, Ayvacı ve Küçükkuşu’nun Tarihi, Sosyal ve Ekonomik Durumu; III. Bölüm, Bayramiç: Tarih, Doğa ve Kalkınma Arasında Bir Kaza; IV. Bölüm Biga ve Nahiye Hakkında İzlenimler; V. Bölüm, Bozcaada: Geçmişten Günümüze Şirin Bir Ada; VI. Bölüm Savaşta Harap Olan Bir Kasaba: Eceabat; VII. Bölüm, 3000 Yıllık Eski Bir Kasaba: Ezine; VIII. Bölüm, Gelibolu’nun Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Değişimi; IX. Bölüm Gökçeada’ya (İmroz) Tarihsel ve Coğrafi Bir Bakış; X. Bölüm, Lâpseki ve Çardak: Tarihsel ve Kültürel Birikimle İç İç*” başlıklarından oluşmaktadır.

Kitabın giriş kısmında Ragıp Kemal Cantürk’ün hayat hikâyesine ve kaleme aldıklarının tarihi açıdan ne kadar kıymetli bilgiler içerdiğine değinilmektedir. Cantürk, askerlik mesleğinde birçok önemli görevde bulunmuş; Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’na katılarak ülke için son derece kritik dönemlerde aktif rol oynamıştır. Bir ara siyasetle de ilgilenen Ragıp Kemal Cantürk, emeklilik dönemlerinde gazetecilik ve gezi yazarlığına yönelerek dönemin Türkiye’si hakkında sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi bilgiler içeren yazılar kaleme almıştır. Buna bağlı olarak Cantürk’ün gezdiği yerleri detaylı bir şekilde incelemesi ve yazıya dökmesi dönemin koşullarını yansıtmaları bakımından çok kıymetli

bulunmuştur. 1929 Dünya ekonomik buhranının etkilerinin yoğun bir şekilde yaşandığı günleri aydınlatan bu bilgiler, 1930-1936 yılları arasındaki dönem özelinde Çanakkale’nin yerel tarihine de ışık tutmaktadır. Buradan hareketle Ragıp Kemal’in yazdıklarının çok değerli olduğuna atıfta bulunulmuştur.

Çanakkale’nin sosyal, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapısının ele alındığı birinci bölüme Çanakkale’nin tarihi ve stratejik konumuna değinilerek bir giriş yapılmıştır. Birinci bölümde Çanakkale’nin doğası, kültürel mirası ve konumu ile Türkiye’nin nadide şehirlerinden biri olduğuna dikkat çekildikten sonra bölgedeki temel problemlerin ele alındığını görmekteyiz. Buna göre; ulaşım, liman, posta ve eğitim gibi temel alanlardaki sıkıntıların, şehrin ve dolayısıyla halkın yaşam kalitesine menfi bir etki yaptığına vurgu yapılmıştır. Söz konusu bu sorunların halledilmesi için yerel yöneticilerle birlikte merkezi hükümetin daha duyarlı davranması gerektiği elzem bulunurken bunun bir çare olarak gösterilmesinin altı çizilmiştir. Bir taraftan sorunlar konu edinirken öte yandan da şehrin çehresini değiştiren olumlu gelişmelere de yer verilmiştir. Gelişmelerden bir tanesi, elektrik tesisatının yaygınlaşmaya başlamasıdır. Elektrik, “*şehre adeta yeni bir ışık, yeni bir canlılık getirmiştir*” (s. 11). Sağlık alanında vilâyette görevli kadroların çalışmaları takdirle karşılanırken, röntgen cihazı gibi teknik araçların eksikliğinin giderilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Dönemin Çanakkale milletvekillerinin halk ile temasları birinci bölüm içerisinde ayrı bir alt başlık biçiminde ele alınmıştır. Bu bahiste yeni düzenlemeler, yeni yasalar ve bunların uygulanması sırasında halkın uyumunun temin edilmesi ve uyum için gerekli olan bilgilendirmelerin yapılmasında milletvekillerinin etkin bir şekilde hareket ettiklerine işaret edilmektedir. Şehirdeki ekonomik hayat noktasında fiyatların halkı aşırı bir şekilde zorlamadığı belirtilmektedir. Ancak Çanakkale ve civarındaki tarım ürünlerinin İstanbul’daki kabızmallar, komisyoncular ve manavlar tarafından satın alınırken değerinin çok aşağısında bir bedelle bu işlemin gerçekleştirilmesi neticesinde vilayetin ve tarım ürünlerinden gelir elde eden vatandaşların olumsuz etkilendikleri noktasında bir fikir beyan edilmiştir. Çanakkale’deki imar faaliyetleri proje bazlı çalışmalar kapsamında değerlendirilmiştir. Dolayısıyla limanının yeniden inşası ya da yenilenmesi ile karayolları ağının geliştirilmesi beklenen ve planlanan faaliyetlerdir. Kültürel manada Çanakkale Halkevinin çalışmaları üzerinde durulmuştur. “*Duvar*” ve “*Anafartalar Mecmuası*” öne çıkan yayın faaliyetleri olarak verilirken; “*Ders ve Kurslar Komitesi*”, “*Sosyal İşler Şubesi*”, “*Güzel Sanatlar Komitesi*”, “*Spor Şubesi*” ile “*Köylü Şubesinin*” faaliyetleri başarılı çalışmalar olarak değerlendirilmektedir (s. 19-20).

İkinci bölümde Ayvacık ve Küçükkuşu’nun tarihi, sosyal ve ekonomik durumu konu edinilmiştir. Ayvacık ile ilgili genel bir bilgi verildikten sonra, burayı ön plana çıkaran özellikler hakkında bir içerik mevcuttur. Verimli topraklara ve oldukça elverişli bir iklime sahip olan Ayvacık’ta; zeytin, zeytinyağı, palamut ve hayvancılık bölge ekonomisini ayakta tutan unsurlar olarak sayılmaktadır. Bunlardan bilhassa yurtiçi ve yurtdışına ihraç edilen zeytinyağı ekonomik olarak bölge için “*belkemiği*” şeklinde nitelendirilmektedir (s. 31). Ancak doğal zenginlikleri ile bölge ekonomisine katkı sunan tarımsal özelliklerin daha iyi değerlendirilebilmesi için alt yapı sorunlarının halledilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle alt yapı sorunları Ayvacık’ın potansiyel gelişiminde bir engel olarak algılanmaktadır. Söz konusu alt yapı sorunları; yol, ulaşım ve eğitim alanlarında görülmektedir. Ziraat Bankası, Askerlik Şubesi ve Asliye Mahkemesi’nin olmayışı kazadaki eksikliklerden sayılmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünün diğer kısmı Küçükkuşu Nahiyesi ve köylerine ayrılmıştır. Küçükkuşu ile ilgili alt başlığın gidişatı Ayvacık bahsi ile benzer bir konum sergilemektedir. Farklı bir husus olarak ise Küçükkuşu’nun kasaba halkının ve kasabanın ticaretinin sürekli olarak dinamik bir yapısının bulunmasının bölgeye canlılık getirdiği, bu canlılığın ziyaretçilere de yansiyarak karşılıklı bir pozitifliğin yakalandığı belirtilmektedir. Zeytinyağı, Küçükkuşu’daki üretimin temel taşı olarak verilmiş, bu üretimin sürmesinde belli şahısların küçük işletmelerinin aktif olduğu müşahade edilmiştir. Ayrıca kasabada sabun üretimi, balıkçılık, çam kabukları ve armut, ayva, nar gibi ürünlerin ihracının ikincil olarak önem taşıdığına vurgu yapılmaktadır. Küçükkuşu kasabasındaki asayiş ve ahlak için ayrı bir başlık açılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Kasabada yaşayanların birbirine son derece saygılı oldukları ve güven içinde yaşadıkları kaydedilmektedir. Kasabanın sorunları açısından ulaşım problemi dikkati çekmektedir. Denizden ulaşımın yetersiz olduğu ifade edilirken, kış şartlarına uygun bir karayolunun olmayışı büyük bir eksiklik olarak addedilmektedir.

Üçüncü bölüm, Bayramiç ile ilgilidir. Bu bölüme Bayramiç’in tarihi durumu kültürel kodları ve genel coğrafi özellikleri ile giriş yapılmıştır. Daha sonra Bayramiç’i ekonomik olarak taşıyan unsurlara yer verilirken; tahıl ürünleri, badem, palamut ve kereste gibi ürünlerin ticari değerinden bahsedilmektedir. Bu ürünlerin yanı sıra buğday ve kavunun Bayramiç özelinde bilindiği gibi dışarıda da tanındığına dikkat çekilmektedir. Sosyal ve kültürel hayat deve güreşleri ile bölgenin kültürel mirası olarak kabul edilen halı ve seccade dokumacılığı etrafında şekillendirilmiştir. Bayındırlık faaliyetleri gerçekleştirilen projeler kapsamında değerlendirilmektedir. Hastane, park, havuz ve fenni mezbaha ile Tabak Deresi’nin ıslahı ve üzerine inşa edilen köprüler bu projeler arasında verilmektedir. Halk sağlığına yönelik faaliyetler aktarılırken, yürütülen çalışmaların olumlu bir görüş çerçevesinde öngörüldüğünü söylemek mümkün. Diğer bölümlerde olduğu gibi Bayramiç için de eksikliklerin ele alındığını söylememiz gerekiyor. Bayramiç’te değişen yerel yönetimin halkın takdirini tam olarak kazanamadığından hareketle bir eleştirel bakış söz konusudur. Ayrıca posta hizmetlerinin aksaması halkı zora sokan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bayramiç’teki farklı ve ilginç bir sorun ise tarla farelerinin köylülere önemli derecede sıkıntı vermesidir. Bu alt başlıkta bölgeyi sıkıntıya sokacak kadar çoğalan tarla fareleri için alınan önlemlere ayrı bir yer ayrılmıştır.

“*Biga ve Nahiyeleri Hakkında İzlenimler*” başlığı taşıyan dördüncü bölümde Biga’nın tarihi ve kültürel açıdan Çanakkale için değerinden bahsedildikten sonra kasabanın ön plana çıkan özellikleri ele alınmıştır. Biga’nın ekonomisiyle Çanakkale için önem arz eden bir yer olduğu belirtilirken; bu önemin ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetler kapsamında ön görüldüğünü söylemek mümkün. Buna göre; buğday, keten, kuş yemi ve arpa üretimi Biga’daki ticaretin ana ayakları olarak verilmiştir. Ayrıca yerel ekonomi açısından Biga’nın nahiyelerinden olan Çanpazarı’ndaki kaplıcalar ve şifalı suların turizm açısından değerine ayrı bir vurgu yapılmıştır. Turizm demişken şunu da belirtmek gerekir ki, ilçe genelindeki otel ve lokantaların bekleneni karşılamaktan uzak olduğunun da iddia edildiğini görmekteyiz. Biga yine bahis konusu izlenimlerden hareketle sosyal yaşam açısından oldukça hareketli bir yer olarak nitelendirilmektedir. Ancak burada mukayese usulünün de takip edildiğini söylemeden geçmemek gerek. Şöyle ki, geçmiş dönem ile karşılaştırıldığında kültürel faaliyetlerde bir nebze azalma olduğu kaydedilmiştir.

Dördüncü bölümün devamında Biga, sağlık hizmetleri açısından eksiklikleri ile gündeme getiriliyor. Sağlık personeli sıkıntısı noktasında bilhassa doktor eksikliği burada altı çizilen bir husustur. Aynı bölümün bir kısmı da Biga’nın nahiyeleri Dimetoka, Karabiga ve Çanpazarı’na ayrılmış bulunmaktadır. Dimetoka’nın son yıllarda gelişen bir yer olduğu kaydedilirken, çiftçilerin borçları ve iklim koşulları ile imtihanı negatif bir özellik olarak kaleme alınmıştır. Karabiga nahiyesi ise, tarım ve hayvancılık ile arpa, yulaf, mısır ve bakla gibi ürünlerin ihracı ve bunların yanı sıra peynir ve yoğurtları ile nam salan bir yer olarak aktarılmıştır. Çanpazarı nahiyesi, yukarıda belirttiğimiz gibi sağlık turizmi açısından bir değer olarak gösterilmektedir. Dönemin sağlık problemlerinden verem hastalığı başta olmak üzere birçok hastalığın tedavisinde vatandaşlar açısından “*şifa kaynağı*” olarak algılandığının kaleme alındığını ifade etmek yerinde olacaktır (s. 76). Kitap içerisindeki bölümlerin ikinci kısımlarında yer alan “*Muhabir Mektupları*” başlıklarının altında bazen kavramsal değerlendirmeler ve açıklayıcı bilgiler mevcut. Dördüncü bölümde de buna benzer bir hususu Karabiga’nın isminin nereden geldiğine yönelik aktarımlar yapılmasında görmekteyiz. “*Modern Evliya Çelebi*” bu ismin bölgeyi fetheden kumandandan geldiğini ileri sürüyor. Göçmenler hem bölge hem Biga için dönemin gündemlerinden biri. Bu bölümde bir alt başlık altında Biga’ya gönderilen göçmenler kalacak yer tahsis edilmesi, gerekli yardımların sağlanması konusunda birtakım bilgiler yer alıyor. Ama bu bilgiler çok ayrıntılı olmamakla beraber konunun özünü içermesi bakımından kayda değer.

Kitabın bir diğer bölümü olan beşinci bölüm Bozcaada’ya ayrılmıştır. Bu bölümün inşasında dikkati çeken temel husus Bozcaada’nın sınırlılıkları üzerine bir yapı oluşturulmasıdır. Ada hakkında genel bilgilerin verilmesinin ardından nüfusu ve sosyal yapısını ilgilendiren ayrıntılar dikkati celbetmektedir. Göçler ile şekillenen istikrarsız bir demografinin hakim olduğu Bozcaada’da dönem itibariyle Ortodoks Rumların nüfusun ekseriyetini oluşturduğu bunun da ekonomik faaliyetlere yansıdığına dem vurulmuştur. Paragrafın girişinde ifade edildiği gibi sınırlılıklar bu bölümde ağırlığını hissettirmektedir. Alt yapı sorunlarından özellikle su temini noktasında sıkıntılar yaşanması, ulaşım anlamında iskelelerin güncel ihtiyaçları karşılayamaması örnekler arasında sayılabilir. Ayrıca bağcılık ve şarap üretiminin ekonominin temelini oluşturduğu Bozcaada’nın sınırlı doğal kaynaklara sahip oluşu, tarım ve hayvancılığın sınırlı toprak koşulları altında sürdürülmesinin mecburiyeti önemli engeller olarak kabul edilmektedir. Her bölümde bazı özel ve farklı alt başlıklar bulunduğunu daha önce de bahsetmiştik. Beşinci bölümde de buna benzer bir şekilde yer alan alt başlık Ada özelinde tavşanlar için verilmiş, Bozcaada’nın tavşanlarına ayrı bir yer ayrılmıştır.

Altıncı bölüm, Eceabat’ın toplumsal, kültürel ve ekonomik hayatı ile ilgili bilgiler ihtiva etmektedir. Eceabat’ın tarihî ve stratejik konumundan bahsedildikten sonra kazanın nüfus ve sosyal yapısına değinilmektedir. Dönem içerisinde Eceabat’ın nüfusu ekseriyet olarak kırsal alanda toplanmaktadır. Eceabat I. Dünya Savaşı günlerinde savaşın yıkıcı etkisi altında kaldığı için bunun etkilerinin devam ettiği belirtilmektedir. Zaten bu bölümün örgüsü Eceabat ve savaş bağlamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla Eceabat’ın savaşın etkilerinden kurtulabildiği oranda toparlandığının altı çizilmektedir. Bu toparlanmada halk birlikte hareket ederek zorlukları aşmaya çalışmıştır. Burada “*dayanışma*” olgusu ön planda tutulmaktadır (s. 121). Savaşın ağır tahribatı alt yapı eksikliklerinin kaynağı olarak görülmektedir. Eceabat’ın ekonomik özellikleri bağlamında; tarım, hayvancılık ve balıkçılık ana unsurlar olarak sayılmaktadır. Tütün, zeytin ve tahıl üretimi tarım faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Eğitim ve kültürel yapı kaleme alınırken; Cumhuriyet’in eğitim alanındaki reformları ve bunun yanı sıra yeni alfabenin benimsetilmesi ile okuryazarlık oranının artırılmasında Eceabat’taki kursların, eğitim programlarının ve okulların faaliyetlerinin başarısına vurgu yapılmıştır. Fakat eğitim alanındaki bu başarının daha da yukarı çekilebilmesi için personel eksikliği ile fiziki eksikliklerin giderilmesi elzem bulunmuştur.

Yedinci bölüm, “*3000 Yıllık Eski Bir Kasaba: Ezine*” başlığı altında kaleme alınmıştır. Ezine, çok eskilere dayanan tarihi ile köklü bir kültürel mirası bünyesinde barındırmaktadır. Ezine’nin ekonomisi zeytinyağı üretimi ve testi yapımı gibi “*geleneksel işlere*” dayanmaktadır (s. 133). Ekonomiye katkısı olan ürünler dışarıya ihraç edilirken ihracatın Yahudi tüccarların elinde olduğuna dikkat çekilmektedir. Sınırlılıklar ve sorunlar kapsamında projeler için yeterli kaynak olmaması, sağlık hizmetlerinde gereği kadar personel bulunmaması ve kasabanın alt yapı problemleri değerlendirilebilir. Sokak köpeklerinin yoğun bir şekilde kasaba merkezinde yer alması ve yine merkezde bulunan derenin gayri sıhhi koşullar oluşturarak kötü kokular yayması eksikler olarak işaret edilmiştir. Halkın acil ihtiyaçlarının giderilmesi için makineli nakil vasıtasının olmayışı yine eksiklikler arasında önemli bir soru işareti olarak nitelendirilmiştir. Bölüm özelinde farklılık yaratan alt başlık halkın adetleri ve alışkanlıkları bahsinde görülmektedir. Burada halkın konuşma tarzında “r” harflerini telaffuz etmemesi farklılığı yansıtan öğelerdendir.

Gelibolu’nun Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Değişimi’nin ele alındığı sekizinci bölümde kasabanın 1930-1936 yılları arasında önemli değişim ve dönüşümler yaşadığı temasından hareket edilmiştir. Gelibolu’nun ekonomisinde tarım ve balıkçılığın önemli payı bulunmaktadır. Tarımın hububat, pamuk, kenevir ve şaraplık üzüm üretimi etrafında şekillendiği belirtilirken, 1930’lu yılların başı itibariyle üzüm bağlarında ciddi bir hastalığın belirmesiyle bağcılığın negatif olarak etkilendiği ve Gelibolu ekonomisinin de bu durumdan olumsuz manada yara aldığına dikkat çekilmektedir. Bu dönemde tarım ayağı İstanbul’a ihraç edilen kavun ve karpuz gibi ürünlerle ayakta kalmaya çalışırken, balıkçılığın farklı bir safhaya gelmesi ekonomik açıdan yön değişimi ve olumlu bir katkı getirmiştir. Bilhassa sardalye özelinde konserve üretiminin ön plana çıkmasının kasabanın ekonomisine müspet bir yansıması olmuştur. Ama burada dönem

itibariyle ekonomik koşulların zorlukları ile balıkçılıkla ilgili kısıtlamalar göz ardı edilmeyen tehditler olarak verilmektedir. Sekizince bölümde Biga ile ilgili olan bölümde olduğu gibi göç ve göçmenler olgusu ayrı bir alt başlık altında tetkik edilmektedir. Buna göre 1930-1936 yılları arasındaki değişimin temel dinamikleri arasında Gelibolu’daki demografik değişiklikler de yer almaktadır. Nüfus artışının yaşanması, tarımsal faaliyetlere katkı sağlanması, yeni yerleşim yerleri ile birlikte okullaşmanın artmasında gelen göçmenlerin etkisi olduğu üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu dönem içerisindeki değişim dönüşüm sürecinin bir diğer yansıması ya da yansımaları kasabanın şehirleşmesi özelinde görülmüştür. Yerel yönetimin alt yapı faaliyetlerine ağırlık vererek su ve elektrik projelerine yönelmesi bunun ispatı sayılmıştır.

Kitabın dokuzuncu bölümü Gökçeada’ya ayrılmıştır. Gökçeada doğal, coğrafi ve kültürel özellikleri çerçevesinde aktarılırken, konumu ve sakinliği itibariyle Ada’nın yaşam tarzının Çanakkale’nin diğer yerlerinden farklılık arz ettiği belirtilmektedir. Tarım ve hayvancılık Gökçeada’nın ekonomik faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Zeytin, buğday, bağcılık ve meyve üretimi Gökçeada’nın “*ana geçim kaynakları*” olarak kabul edilmiştir (s. 162). Özellikle zeytinliklerin adanın tarım alanlarının önemli bir kısmını oluşturduğu ve zeytinyağı üretimi ile sabun yapımının ağırlık merkezini oluşturmasının bundan dolayı kaynaklandığı kaydedilmektedir. Ada’daki sakinlik ve dinginliğin asayişe yansıdığı işaret edilmiştir. Bunun en önemli etkisi güvenlik açısından büyük olayların yaşanmamasında görülmüştür.

Onuncu ve son bölüm Çanakkale vilâyet sınırları içerisinde yer alan Lâpseki ve Çardak’ı konu edinmektedir. Hem Lâpseki hem de Çardak tarihi ve kültürel zenginlikleri açısından Çanakkale’nin dikkat çekici kasaba ve nahiyelerinden addedilmiştir. Çardak’ın gelenekselleşen panayırının halka sosyal ve kültürel açıdan olumlu tesirleri bulunduğu vurgulanırken, Lâpseki’nin tarihi dokusunun kasabadaki eski yapılarda hayat bulduğu belirtilmektedir. Zeytincilik ve üzüm üretimi Lâpseki ve Çardak için çok önemlidir. Ancak üzüm üretimi karşısında satışta yaşanan düşük fiyatlı alımlar gibi problemler zeytincilik ve bağcılığın değerinin zedelenmesi olarak algılanmıştır. Lâpseki ve Çardak’taki eğitim öğretim konusunda istenilen gelişmenin temin edilememesi bölgedeki yaşam koşulları ve yoksullukla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca sağlık alanında da ciddi problemler olduğu kaydedilmiştir. Sıtma hastalığının yaygınlaşmasında olduğu gibi tedavi için kâfi gelecek sağlık hizmetleri ve ilaç bulunmamasının halk sağlığını olumsuz etkileyen eksiklikler şeklinde nitelendirildiğini söyleyebiliriz. Bu olumsuzluklara rağmen Lâpseki ve Çardak’ın verimli tarım arazileri sayesinde buğday, arpa, yulaf, karpuz ve bakla gibi ürünler özelinde avantajlı konumda bulunduğu ancak bu avantajın ekonomik girdisinin; iyi pazarlara ulaşamama, fiyat istikrarının temin edilememesi gibi faktörlere bağlı olarak tam olarak sağlanamadığından dem vurulmuştur.

Netice itibariyle Cumhuriyet’in erken dönemleri sayılabilecek yıllarda, ülkenin değiştiği ve dönüştüğü bir zamanda ve aynı anda “1929 Ekonomik Buhranı”nın etkilerinin görüldüğü günlerde; tarihi, coğrafi, stratejik ve kültürel açıdan Türkiye’nin önemli bir köşesi olan Çanakkale’nin çok yönlü portesinin çizildiği bu çalışma literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Dışarıdan gelen bir gözün tetkikleri ve gözlemleri ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bakımdan Ragıp Kemal Bey’in bahis konusu bu gözlemleri yerel tarih çalışmaları açısından Çanakkale ve bölgesi için kıymetli bilgiler içermektedir. Dolayısıyla çalışmadaki verilerin dönemin Çanakkale’si için sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihi açıdan diğer çalışmalara destek olacağı ve katkı sağlayacağı aşikârdır.

Yazar Katkıları

Yazar makalenin son hâlini okudu ve onayladı.

Çıkar Çatışması (Zorunlu)

Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

- Atabay, M. (2019). Osmanlı’dan Günümüze Çanakkale Belediyesi Tarihi, Ankara: Çanakkale Belediyesi Kültür Yayınları.
- Atabay, M. (2025). Modern Evliya Çelebi Çanakkale’de, Ankara: Paradigma Akademi Yayınları.
- Yücel, H. (2017). Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.